

Divorcis plurinacionals

Ales democràcies plurinacionals els passa una cosa semblant als matrimonis. Des de la instauració del divorci, els matrimonis ja no són el que eren. Afortunadament. El divorci és una condició indispensable per fer interessants els matrimonis. Malgrat el manteniment de factors econòmics i culturals que encara dificulten una igualtat pràctica, i dit en termes d'Albert Hirschman, el fet que existeixi la possibilitat de *sortida* representa una garantia que ambdues parts disposaran de més *veu* pràctica, i que desenvoluparan un grau de *lleialtat* més profund mentre la unió perdura.

En les darreres dècades s'han anat fent palesos els déficits constitucionals de les democràcies plurinacionals. Aquests déficits han afavorit una nova agenda política, basada en noves preguntes sobre la legitimitat democràtica: ¿com s'han d'entendre i concretar conceptes tan clàssics com la representació, la participació, la ciutadania o la sobirania popular en contextos plurinacionals? ¿Els drets, les institucions i els processos de decisió han de ser similars en democràcies plurinacionals i uninacionals? A continuació esmentem una llista (no exhaustiva) d'elements analítics sobre la legitimitat política destacats en els darrers anys.

1) Les llibertats culturals i nacionals són components importants per a la qualitat de la democràcia i per a l'autocomprensió i autoestima dels individus (*Human Development Report*, Nacions Unides, 2004). Quasi totes les persones se socialitzen en contextos nacionals, culturals i lingüístics específics. Al llarg de la vida, la majoria dels éssers humans mostren unes característiques nacionals i culturals molt arrelades i estables.

2) Les teories polítiques i el constitucionalisme clàssic es van concebre i portar a la pràctica en contextos socials molt més simples i homogenis que els de les societats actuals.

3) El llenguatge *universalista* des del qual habitualment s'han presentat els valors de llibertat, igualtat i pluralisme, en la pràctica ha contrastat amb l'exclusió de veus i la manca d'equitat en la regulació de les llibertats, igualtats i pluralismes concrets (històricament, en perjudici dels no propietaris, les dones, els pobles indígenes, les minories nacionals, lingüístiques, ètniques i religioses).

4) En les democràcies plurinacionals conviuen diverses col·lectivitats que es consideren *demos* polítics legítims, en contrast amb l'habitual *demos* únic estatal reconegut pel constitucionalisme tradicional. Es constata una sorprenent absèn-

FERRAN REQUEJO

CATEDRÀTIC DE CIÈNCIA POLÍTICA, UPF

cia de *teories del demos legítim* en les teories clàssiques de la democràcia (liberals o republicanes).

5) La història importa. Els estats són el resultat de processos que habitualment són fruit de guerres, annexions territorials, exterminis, deportacions massives, etc., molt allunyats de la normativitat liberal-democràtica. Aquests processos estan sovint en la base de les lluites pel reconeixement i l'acomodació política en els estats plurinacionals. També es constaten diferents reconstruccions de la història i de la memòria col·lectiva dels diversos grups nacionals.

6) Aquestes lluites pel reconeixement i l'acomodació política dels grups nacionalment exclosos o subordinats ha donat lloc a demandes de nous drets i de noves formes institucionals –incloent-hi l'àmbit internacional–. Es constata la insuficiència dels drets liberals, democràtics i socials per a la protecció i desenvolupament de valors i drets nacionals i culturals.

7) Tots els estats, incloent-hi els liberal-democràtics, porten a terme polítiques de *nation-building* (construcció nacional). Tots han actuat i segueixen actuant com a agències nacionalistes i nacionalitzadores. Els processos de *nation-building* de les democràcies han condicionat l'evolució pràctica dels models federals durant el període contemporani. Empíricament es constaten limitacions estructurals en els models federals tradicionals en contextos plurinacionals.

8) La majoria dels estats, inclosos els liberal-democràtics, han tractat les diferències nacionals internes com a "desviacions particu-

laristes", i han promogut institucions i polítiques d'assimilació o marginació nacional, lingüística i cultural de les minories, sovint en nom de concepcions homogeneïtzadores de la "ciutadania" i la "sobirania popular".

9) L'afirmació que les democràcies liberals són o poden ser "culturalment neutres" s'ha revelat un mite del liberalisme tradicional. Les identitats individuals i col·lectives no són fixes. Canvien amb el temps. Tanmateix, la creença que les societats estan formades per "individus autònoms" que trien les seves característiques nacionals, lingüístiques, religioses, etc. és en gran mesura un altre mite del liberalisme tradicional. Empíricament, els individus trien a partir de les seves característiques personals, socials, nacionals i culturals.

10) Es constaten dues actituds generals en relació al pluralisme nacional: a) una actitud *pragmàtica*, que busca gestionar els conflictes de la manera menys costosa possible sovint sense qüestionar l'*statu quo*, i b) una actitud *moral*, que aborda la plurinacionalitat com una qüestió de justícia en l'establiment de drets i de relacions institucionals entre els diversos grups nacionals d'una mateixa democràcia. Aquestes dues actituds condicionen les actituds davant les possibles solucions institucionals (federalisme plurinacional-confederalisme, consociacionisme, secessió).

En resum, les anàlisis de les darreres dècades han constatat l'existència, en diversos graus, de biaixos conceptuals i de deficiències institucionals tant en les concepcions clàssiques de la democràcia com en les pràctiques del constitucionalisme tradicional. Com en els matrimonis, en les democràcies plurinacionals per mostrar *lleialtat* s'ha de tenir la possibilitat de *sortida*. No n'hi ha prou tenint *veu*. La separació és legítima. La "constitució" d'unes democràcies de més qualitat, també en relació al pluralisme nacional, és un dels reptes polítics més destacats del segle XXI.

XAVIER BERTRAL

Que les democràcies liberals són o poden ser "culturalment neutres" s'ha revelat un mite del liberalisme tradicional

